

WAGNER

COL·LECCIONAT PER

JOAQUIM PENA

El personatge cabdal en la difusió de Richard Wagner i la seva obra a nivell nacional va ser el musicògraf i crític musical Joaquim Pena i Costa (Barcelona, 1873-1944). El seu impuls, entusiasme i obstinació foren decisius a l'hora de dignificar l'obra i el pensament del gran mestre alemany.

Es considera que els introductors de l'obra wagneriana a Catalunya foren els compositors Josep Anselm Clavé (Barcelona, 1824-1874) i Felip Pedrell (Tortosa, 1841-Barcelona, 1922). El primer va incloure la marxa del *Tanhäuser* en un dels seus concerts dels Jardins d'Euterpe de Barcelona el 1862, mentre que el segon va incorporar l'ideari wagnerià en el camp teòric-musical, i les seves grans composicions es deixaren seduir per l'estètica del compositor alemany. Altres dos grans wagnerians als quals Joaquim Pena va prendre el relleu foren el metge Josep de Letamendi (Barcelona, 1828-Madrid, 1897) i el crític musical Joaquim Marsillach (Barcelona, 1859-Caldes d'Estrac, 1883), fundadors de la Societat Wagner i representants catalans al Patronatverein de Bayreuth.

La cultura musical a Catalunya en general i la wagneriana en particular estan en deute amb Joaquim Pena. Impulsor i cofundador de l'Associació

Wagneriana el 1901, va ser el seu primer president fins el 1904; també formà part de la comissió de l'Orfeó Català i fou cofundador i secretari de l'Orquestra Pau Casals, soci i col·laborador del Gran Teatre del Liceu i secretari de l'Institut del Teatre. Va deixar escrits i crítiques musicals remarcables en la premsa del moment, així com diverses traduccions i edicions d'obres wagnerianes.

Pena va seguir amb dedicació i devoció els esdeveniments wagnerians. Després de l'estrena de *Lohengrin* a Barcelona el 1882 al Teatre Principal —si bé serà el Gran Teatre del Liceu que programarà Wagner amb certa regularitat—, el musicògraf adquireix per a la seva biblioteca personal *La historia de Lohengrin* de Joaquim Marsillach, volum que inclou un apèndix amb un escrit de Franz Liszt sobre la reforma wagneriana de la òpera. Amb el temps, arribarà a reunir un fons wagnerià d'extraordinari interès.

L'exposició que veureu és una mostra d'alguns dels documents que conformen el fons personal de Joaquim Pena conservat a la Biblioteca de Catalunya. A Wagner no li calen presentacions avui i aquí perquè Pena va treballar fermament perquè no li calguessin. El Bicentenari del naixement de Wagner és una ocasió magnífica perquè, en certa manera, recuperem el seu esforç i dedicació. •

ÀMBIT 1: JOAQUIM PENA

Pena era home de poques paraules i moltes idees, de temperament apassionat i tasca incessant, tenaç, perseverant, sempre enfeinat, i poc avesat a ser fotografiat. Els seus estudis en dret civil deixaran pas a la seva afició musical, que el condicionarà la resta de la seva vida.

- Josep M. Ballester. Fotografia col·lectiva amb Joaquim Pena, amb vestit clar, al centre. Sense data, en b/n.
- *Scherzando*... Girona. Núm. 18, any II (desembre de 1907). Inclou escrit "Joaquim Pena".
- Fotografies del director d'orquestra Franz Beidler, casat amb Isolda Wagner, i Joaquim Pena. Montserrat, gener de 1908, en b/n.
- *Teatralia: número Wagner*. Barcelona. Núm. 64, any III (26 de març de 1910). Inclou "Interview ab en Joaquim Pena".
- *L'Esquella de la Torratxa*. Barcelona. Núm. 1631, any XXXII (1 d'abril de 1910). Número dedicat a Wagner. Inclou caricatura de Pena.
- *La Veu de Catalunya*. Barcelona. Núm. 4405, any XXI (26 d'agost de 1911). Inclou "L'empresa del Liceu. Parlant ab en Joaquim Pena".
- *El Teatre Català*. Barcelona. Núm. 66, any II (31 de maig de 1913). Inclou "Interviu amb en Joaquim Pena", de Lluís Sisquella.
- Ricard Mur. Fotografia col·lectiva amb Joaquim Pena (el tercer de l'esquerra). Sense data, en b/n.
- *Junta per a la Fundació de la Orquestra Pau Casals*. Barcelona, 15 de juny de 1920. Formada, entre d'altres, per Joaquim Pena.

ÀMBIT 2: CRÍTICA MUSICAL I ALTRES ESCRITS

Ben aviat, després de viure en primera persona els Festivals de Bayreuth i Munic, Pena es dedica a la crítica musical: *El Correo Catalán*, *Juventut*, *La Publicidad*... El seu prestigi creix i publica nombrosos articles i monogràfics musicals com és el cas del suplement "Hojas musicales" de *La Publicidad* (1916-1920). Els temes centrals en la majoria dels seus escrits són Wagner i la seva obra, els compositors que s'hi inspiren i els intèrprets wagnerians, i el teatre líric català i en català.

- *Hispania*. Barcelona. Núm. 18 (15 de novembre de 1899). Pena va redactar aquest número dedicat a l'estrena de l'òpera *Tristany i Isolda* al Gran Teatre del Liceu.
- *España Cartófila*. Barcelona. Núm. 18, any II (25 de desembre de 1902). Inclou l'article "La tarjeta postal wagneriana" de Joaquim Pena.
- Exemples de postals wagnerianes editades a Bayreuth, Berlín i München.
- *La Platea*. Barcelona. Núm. 2 (22 de novembre de 1900). Inclou l'article "Gran Teatro del Liceo: Estreno de Sigfrido" de J[oaquim] P[ena].
- *El Teatre Català*. Barcelona. Núm. 65, any II (24 de maig de 1913). Número dedicat a Wagner. Inclou *Himne a Wagner*, poesia de Jeroni Zanné i Joaquim Pena.
- Galerada de l'article de Pena sobre el seu cessament a *La Publicidad*, sense data, amb esmenes.
- Joaquim Pena. *Enric Morera: assaig biogràfic*. Barcelona: Institució del Teatre, 1937.
- Joaquim Pena, Higiní Anglès. *Diccionario de la música Labor*. Barcelona: Labor, 1954. 2 volums.

ÀMBIT 3: ASSOCIACIÓ WAGNERIANA

El 1901 un grup d'estudiants amb el suport de Joaquim Pena funden una entitat que ha de vetllar per la difusió de Richard Wagner i la seva obra en tots els aspectes, literari, musical i filosòfic. El que semblava un grup d'aficionats va demostrar que, ben lluny de ser-ho, va ser capaç d'organitzar el Festival Wagner al Palau de la Música el 1913, amb motiu del centenari del naixement del compositor.

- *Lo teatro regional*. Barcelona. Núm. 509, any X (9 de novembre de 1901). Inclou "Música celestial" de Yorick sobre l'Associació Wagneriana.
- Fotografia de la Sala de Música de l'Associació Wagneriana. Barcelona, sense data, en b/n.
- Associació Wagneriana. Comunicat manuscrit sobre la constitució de l'Associació al crític musical de *La Vanguardia*. Barcelona, 1901.
- Associació Wagneriana. Primera reunió: protesta manuscrita per l'execució d'*El capvespre dels Déus* al Gran Teatre del Liceu. Barcelona, 1901.
- Associació Wagneriana. Circular impresa sobre l'audició de Franz Fischer. Barcelona, 1901.
- Associació Wagneriana. Programa de mà del concert de Franz Fischer. Barcelona, 1901.
- Associació Wagneriana. Llistat de subscripció per obsequiar al mestre Fischer. Barcelona, 27 de desembre de 1901.
- Associació Wagneriana. Comunicat imprès. Barcelona, 1902.
- Associació Wagneriana. Relació de socis assistents a la Junta General del juliol de 1902.
- Associació Wagneriana. Tresoreria i estat de comptes. 1901-1903.
- Associació Wagneriana. Circular impresa del "XX aniversari de la mort de Ricart Wagner". Barcelona, 1903.
- Fotografia del Sant Greal de la catedral de València, en b/n, amb dedicatòria autògrafa del compositor i musicògraf Eduard López-Chávarri a Pena, 1913.
- Associació Wagneriana. Programes de mà de concert. Barcelona, febrer de 1903.
- Fotografia del baríton Ramon Blanchart, en b/n, amb dedicatòria autògrafa de Blanchart a Pena, febrer de 1909.
- Associació Wagneriana. Programes de mà de concert. Barcelona, juny de 1903.
- Centro fotográfico. Fotografia del músic i director d'orquestra Antoni Ribera, en b/n, amb dedicatòria de Ribera a Pena, Barcelona, 8 d'abril de 1897.
- Junta Directiva de l'Associació Wagneriana, curs 1904-1905. Comunicat manuscrit. Barcelona, 15 de juliol de 1904.
- Associació Wagneriana. Programes de mà de concerts, conferències i audicions. Barcelona, 1904.
- Fotografia del Quartet Tchèque a l'Associació Wagneriana. Barcelona, 20 d'abril de 1904, en b/n.
- Associació Wagneriana. *Els Mestres Cantaires de Nuremberg. Talls que's fan en les representacions italianes d'aquesta obra al Liceu*. Barcelona: [s.n.], [sense data].
- Associació Wagneriana. *Programa de les publicacions en projecte de la Associació Wagneriana*. Barcelona: [s.n.], [sense data].
- Associació Wagneriana. *Estatuts de la Associació Wagneriana: Barcelona: Any sisè (1906)*. Barcelona: Tobella y Costa, [sense data].
- Associació Wagneriana. *Socis de l'Associació Wagneriana*. Barcelona, [sense data]. Manuscrit autògraf de Joaquim Pena.
- Associació Wagneriana. *Concurs pera introduir modificacions en les traduccions catalanes y analisis tematics de les obres de Ricart Wagner*. Bases [sic]. Barcelona: [s.n.], [sense data].
- Pena, Joaquim. Escrit per a la Memòria 1912 de l'Associació Wagneriana. Barcelona, [1912]. Esborrany autògraf.
- Associació Wagneriana. Comunicats impresos dels Festivals Wagnerians (Barcelona, gener de 1913) i del dinar en honor a Joaquim Pena (Barcelona, maig 1915).
- Associació Wagneriana. Programa de mà dels concerts del *Centenari de Ricart Wagner, 22 maig 1813-1913, Palau de la Música Catalana*.
- Photo Studio Areñas. Fotografia del tenor Francesc Viñas, en b/n, amb dedicatòria de Viñas a Pena, Barcelona 1914.
- *España nueva*. Madrid. Núm. 2563, any VIII (10 de juny de 1913). Inclou un article sobre el triomf de la soprano Lina Passini Vitale amb la seva interpretació del *Parsifal* en català als Festivals Wagnerians de Barcelona.
- Manlio Villaresi. Fotografia de Lina Pasini Vitale. Roma, [1920], en b/n.
- Associació Wagneriana. Programes de mà del concert de Mercè Plantada i Blai Net, Sala Mozart, 27 de febrer de 1916. Un dels programes inclou esmenes autògrafes de Pena.
- Asociación Wagneriana de Madrid. *Estatutos: aprobados en junta general de 31 de marzo de 1911*. [Madrid]: [s.n.], [1911?].
- Asociación Wagneriana de Madrid. Carta mecanoscrita a Joaquim Pena. Madrid, 1 de juliol de 1912.

ÀMBIT 4: CONFERÈNCIES

Pena va realitzar bona part de la tasca educativa sobre la interpretació de l'obra wagneriana mitjançant conferències i audicions, tant a l'Associació Wagneriana de Barcelona com a d'altres entitats d'arreu del món. Era un bon comunicador, amb un públic fidel i entusiasta. Tot i així, les seves conviccions no van ser ben rebudes per tothom.

- *Llibre en honor den Joaquim Pena*. Vilanova i la Geltrú: Oliva, [191-?].
- Joaquim Pena. *Els Mestres Cantayres* [sic]. [14 de novembre de 1904][?]. Esborrany autògraf.
- Cavalcada de les valquiries. [1899?]. Dibuixos a llapis acolorits amb aiguada, atribuïts a Lluís Labarta Grañé.
- Fotografia del tenor Joan Raventós, en b/n, amb dedicatòria autògrafa de Raventós a Pena, Barcelona, abril de 1913.
- Joaquim Pena. *Tristany y Isolda* [sic]. [Maig-juny de 1906][?]. Esborrany autògraf.
- Asociación Wagneriana de Buenos Aires. *Invitación a la lectura de un trabajo de Rieni del Sr. Joaquim Pena*, por J. Lleonart Nart. Buenos Aires, gener de 1914.
- Joaquim Pena. *Rienzi*. 14 de maig de 1906. Esborrany autògraf.
- *La Publicidad*. Barcelona. Núm. 12494, any XXXVII (7 de gener de 1914). Inclou article sobre una conferència de *Parsifal* a càrrec de Joaquim Pena.

ÀMBIT 5: TRADUCCIONS

Per arribar a copsar l'obra d'art com un tot és imprescindible entendre-la, i Joaquim Pena n'era conscient. Per això va dedicar moltes energies a la traducció de l'alemany, el rus i el txec, tant d'obres teòriques i filosòfiques com d'obres musicals, fetes per ell tot sol o en col·laboració amb altres autors, com Jeroni Zanné. Va tenir cura d'editar les traduccions paral·lelament a les representacions que tenien lloc a Barcelona. Pena ens ha deixat un llegat considerable de textos en què la rima s'adapta a la música: Bach, Beethoven, Mozart, Schubert, Strauss o Wagner, el seu preferit, per citar-ne només alguns. Entre les seves publicacions destaca el seu premiat *Cançoner Selecte*.

- Houston Stewart Chamberlain. *El drama wagnerià*. Barcelona: Associació Wagneriana, 1902. Traducció de Joaquim Pena.
- *La Esquella de la Torratxa*. Barcelona. Núm. 1222, any XXIV (13 de juny de 1902).
- Richard Wagner. *La obra de arte del porvenir. (Original castellano): (traducción literal)*. Esborrany autògraf de Joaquim Pena.
- *Bayreuther Bühnenbilder (Richard Wagner's Werke im Bild)*: Serie Der Ring des Nibelungen. Greiz : Druck u. Verlag von Dr. G. Henning's Graph. Kunstanstalt (Otto Henning), [1896?].
- Fullet publicitari imprès del *Cançoner Selecte*. Inclou *Els dos granaders* de Heinrich Heine i música de Robert Schumann, amb esmenes autògrafes de Pena.
- *Cançoner selecte : recull de lieder dels grans mestres : vol. 2 : Francesc Schubert*. Barcelona: Vidal Llimona y Boceta, 1908. Traduït per Joaquim Pena.
- *Metralla*. Barcelona. Núm. 82, any II (3 de setembre de 1908). Inclou "Publicacions musicals" de Salvador Gibert sobre la traducció de l'obra de Schubert a cura de Joaquim Pena.
- Richard Strauss, poema d'Oscar Wilde. *Salomé*: drama musical en un acte. Barcelona: Àlvar Verdaguer, 1910. Traduït per Joaquim Pena.
- Henri Rabaud, llibre de Lucien Népoty. *Maruf ataconador del Caire*. Barcelona: Llibreria Verdaguer, 1922. Traducció adaptada a la música de J. Pena.
- *Heraldo Nacional*. Barcelona. Núm. 491, any XI, 13 de novembre de 1918. Fa menció al Pena traductor.
- Joaquim Pena. Esborrany autògraf de la traducció del *Siegfried*. El recto dels folis conté l'esborrany autògraf i el verso conté nombrosa correspondència rebuda per Pena.
- La Catalunya. Barcelona. Núm. 121, any IV (29 de gener de 1910). Fa menció a les publicacions de l'Associació Wagneriana i les traduccions de Pena.
- Cosima Wagner. Carta autògrafa a l'Associació Wagneriana. Castell'lvano (Strigno), 6 d'octubre de 1906.
- Ermenegild Miralles i Anglès. Carta autògrafa a Joaquim Pena. Barcelona, 15 de juny de 1906.
- Richard Wagner. *Lohengrin*. Leipzig: Breikopf & Härtel; Barcelona: Associació Wagneriana, 1906. Reducció per a veu i piano. Traducció catalana de Xavier Viura i Joaquim Pena.

- Richard Wagner. *Lohengrin*. Barcelona: Associació Wagneriana, 1926. Llibret. Nova traducció adaptada a la música de Joaquim Pena acompanyant el text l'exposició temàtica.
- B. Schott's Söhne. Factura, carta i targeta postal manuscrites. Magúncia, 1907.
- Richard Wagner. *Els Mestres cantaires de Nuremberg*. Mainz: B. Schott's Söhne; Barcelona: Associació Wagneriana, 1907. Reducció per a veu i piano.
- Richard Wagner. *Els Mestres cantaires de Nuremberg*. Barcelona: Associació Wagneriana, 1923. Llibret. 2a ed. reformada per J. Pena.
- Associació Wagneriana. Compte manuscrit relacionat amb l'edició de la partitura catalana d'*Els mestres cantaires de Nuremberg*. Barcelona, 15 d'abril de 1908. Signatura autògrafa d'Alfons Par.
- Richard Wagner. *Tannhäuser* y la Tençó de la *Wartburg*. Berlin: Adolph Fürstner; Barcelona: Associació Wagneriana, 1908. Reducció per a veu i piano. Traducció catalana de Jeroni Zanné i Joaquim Pena.
- Richard Wagner. *Tristany y Isolda*. Leipzig: Breitkopf & Härtel; Barcelona: Associació Wagneriana, 1910. Reducció per a veu i piano.
- Richard Wagner. *Tristany i Isolda*. Barcelona: Associació Wagneriana, 1925. Llibret. Traducció catalana de Jeroni Zanné i Joaquim Pena.
- Richard Wagner. *Parsifal*. Mainz: B. Schott's Söhne [etc.], [18--?]. Reducció per a veu i piano. Amb anotacions manuscrites de Joaquim Pena.
- Richard Wagner. *Parcival*. Barcelona: Associació Wagneriana, 1929. Reducció per a veu i piano.
- Richard Wagner. *Parcival*. Barcelona: Associació Wagneriana, 1924. Llibret. Traducció adaptada a la música de Jeroni Zanné i Joaquim Pena. 2a ed. reformada.
- Richard Wagner. *La Posta dels Deus*. Barcelona: Associació Wagneriana, 1925. Llibret. 2a ed. reformada de Joaquim Pena.

ÀMBIT 6: COL·LECCIÓ WAGNERIANA

Al llarg de la seva vida va recopilar nombrosa documentació i bibliografia. Els més de set mil sis-cents documents, ja siguin unitats o volums, que conformen el seu arxiu personal i la seva biblioteca així ho certifiquen.

- *Bayreuther Tagblatt*. [Bayreuth: s.n, 18--]. Núm. 199-201, any XXXI [sic, per XLI] (juliol de 1896).
- W. Höffert. *Der Ring des Nibelungen, Bayreuther Bühnenfestspiele*. Fotografies postal en b/n.
- Programes del Festival de Bayreuth 1899. Alguns amb anotacions manuscrites de Joaquim Pena.
- Programa del Festival de Bayreuth 1901, amb anotacions manuscrites de Joaquim Pena.
- Fotografia de Wahnfried. Bayreuth: Verlag von Chr. Senfft, [sense data].
- *Erinnerung an Bayreuth*. Bayreuth: Verlag von Chr. Senfft, [sense data]. Àlbum de postals.
- Programa del Prinz-Regenten-Theater de Munich, 1901.
- Brünnhilde. München: Hof-Atelier Elvira, [sense data]. Fotografia postal en b/n.
- *Lustige Blätter*. Berlín. Núm. 34, any XVII (1902). Número dedicat a Bayreuth.
- Otto Freyhoff. *Bayreuth 1913 : Ein Mahnruf an die deutsche Nation!*. [Bayreuth]: [s.n.], [1913?].
- Calendari amb il·lustracions de temàtica wagneriana. [Bayreuth?]: [s.n.], [sense data]. Amb anotacions manuscrites de Pena.
- *La Walkyria*. Barcelona: Tobella y Costa, [sense data].
- *Richard Wagner in der Edition Schott*. Mainz: B. Schott's Söhne, [sense data].
- Henri Silège. *Bibliographie wagnerienne française*. Paris: Librairie Fischbacher, 1902. Amb anotacions manuscrites de Pena.
- Fotografia del tenor Walter Kirchhoff, en b/n, amb dedicatòria autògrafa de Kirchhoff a Pena, Barcelona, 5 de març de 1928.
- Frans von Riel (Buenos Aires). Fotografia del director d'orquestra Felix Weingartner, en b/n, amb dedicatòria de Weingartner a Pena, Erlenbach, 29 de març de 1925.
- Richard Wagner. *Parsifal: peludi*. Barcelona: Establiments Maragall, [1925?]. Reducció per a veu i piano pel mestre Antoni Ribera; traducció i adaptació al català per J. Farran i Mayoral i A. Ribera.
- Richard Wagner. *Albumblatt: (E-dur): für das Pianoforte*. London: Schott & Co., [1895?].
- Richard Wagner. *Cinq poèmes: composés pour voix de femme avec accompagnement de piano*. London: Schott & Co., [18--?].
- Richard Wagner. *Album musica*. Paris: Pierre Lafitte, [1914]. Per a veu i piano, i piano sol.
- *Óperas ejecutadas en el Gran Teatro Liceo, desde su apertura 17 Abril 1847 hasta 1892*. Amb anotacions manuscrites de Pena.
- *Biblioteca de Joaquín Pena*. Sense data. Llibre de registre manuscrit autògraf.
- Fotografia de Joaquim Pena del fons Montserrat Campmany.

WAGNER COL·LECCIONAT PER JOAQUIM PENA

14 DE MAIG A 29 DE JUNY DE 2013

HORARI:

De dimarts a divendres: d'11 a 15h i de 17 a 20h.
Dissabte: de 10 a 14h.

